

Висновки. Таким чином, методичну систему професійної підготовки військовослужбовців за контрактом можна трактувати як складне утворення, елементами якого є цілі підготовки, зміст, організаційні форми, методи, педагогічні технології й методики професійної підготовки. При побудові моделі важливе значення має врахування організаційних основ професійної підготовки, особливостей службової діяльності військовослужбовців за контрактом та вимоги до професії прикордонника відповідного профілю. Складовими методичної системи професійної підготовки військовослужбовців за контрактом є мета й завдання професійної підготовки, закономірності цього процесу, принципи навчання та виховання, оптимальний вибір та використання методів, форм, засобів і прийомів, вивчення й урахування рівня професійної підготовленості контрактників, узгоджена педагогічна діяльність офіцерів навчальних центрів ДПСУ.

Література

1. Военная педагогика и психология / А.В. Барабанщиков, В.П. Давыдов, Э.П. Утлик, Н.Ф. Феденко. – М. : Воениздат, 1986. – 240 с.
2. Козяр М.М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : дис. на здобуття науков. ступеня докт. пед. наук : 13.00.04 / М.М. Козяр. – К., 2005. – 532 с.
3. Моторина В.Г. Дидактические и методические основы профессиональной подготовки будущих учителей математики в высших педагогических учебных заведениях : автореф. дис. на соискание наук. степени д-ра пед. наук. Спец. 13.00.04 “Теория и методика профессионального образования” / В.Г. Моторина. – Харьков, 2005. – 45 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін. ; за ред. З.Н. Курлянд. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
5. Положення про навчально-тренувальний центр Морської охорони Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 12.10.2005 р. № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.net.
6. Сухоп’яткін О.Г. Деякі погляди на удосконалення підготовки фахівців ВМС Збройних сил України / О.Г. Сухоп’яткін, О.С. Гавалюх // Наука і оборона. – 2003. – № 3. – С. 45–49.
7. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.
8. Ягупов В.В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В.В. Ягупов. – К., 2002. – 432 с.

ДЕЛИК І.С.

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Оскільки кількість вищих навчальних закладів з дистанційною формою навчання постійно збільшується, тому актуалізується питання про якість такої освіти. Зрозуміло, що якість університетських дистанційних курсів, які надаються в електронному вигляді, має бути не нижчою за якість традиційного навчання.

Метою статті є обґрунтування критеріїв ефективності дистанційного навчання студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах.

У вищій школі дистанційна технологія навчання є системним комплексом психолого-педагогічних процедур, послідовністю операцій та дій, що становлять у сукупності цілісну дидактичну систему, реалізація якої у педагогічній практиці забезпечує досягнення конкретних цілей навчання та виховання. Головними діючими компонентами дистанційного навчального процесу є викладач, змістовна навчальна інформація і студент. Невід'ємним компонентом будь-якої технології виступає також інформаційно-предметний комплекс, що створюють засоби, які містять у собі наукову інформацію згідно з метою навчання, сприяють передаванню її студентам, а також розвитку необхідних умінь і навичок.

Встановити ефективність – це, перш за все, означає співвіднести отримані результати з тими, що визначені як гранично (оптимально) можливі. Зменшення розбіжності між поставленою метою та отриманими результатами діяльності є умовою підвищення ефективності навчання. Отже, ефективність навчання – це така його характеристика, що допомагає оцінювати результати виконання діяльності за рівнем їх наближення до заданої мети.

Що стосується якості дистанційного навчання у ВНЗ, то, на думку Є. Володимирської, це інформаційна детермінанта, яка характеризує результат сполучення якості педагогічних технологій дистанційного навчання та якості вищої освіти в реалізації певного конкретного університету [1, с. 12]. На думку вченої, якість освіти визначається загальним функціональним станом національної системи освіти. Вона демонструє, яким саме чином освіта функціонує в ролі інтелектуальної системи та процесу специфічної соціальної діяльності. Якість освіти неможлива без дотримання конкретних умов, які забезпечують оптимальність параметрів освітянської діяльності в процесуальному, результативному та ресурсному аспектах. Загальна та професійна культура майбутнього спеціаліста – це спосіб його буття та діяльності; її формування алежить від організаційних, технологічних, змістовних, особистісних і світоглядних умов [1, с. 13].

Обґрунтування критеріїв оцінювання ефективності дистанційного навчання студентів з особливими потребами є одним із важливих завдань експериментального дослідження. Процедура визначення критеріїв і відповідних показників є одним з елементів експериментальної роботи.

Зазначимо, що питання про критерії, які використовуються у педагогічній діагностиці, у науковій літературі залишається до кінця невирішеним і дискусійним. Неоднозначними є й підходи до розуміння критеріїв. Зокрема, О. Барабанщиков і Н. Дерюгін дають щонайменше чотири визначення: а) критерій – це показник, об'єктивний вияв чого-небудь; б) критерій – це психологічна установка діагноста; в) критерій – це мірило, тобто правило, яким треба користуватись при діагностуванні; г) критерій – це питання опитувальника, анкети, тесту тощо [2, с. 23].

У педагогічній теорії та практиці є декілька підходів щодо зв'язку понять “критерій” і “показник”. Деколи критерієм називають показник, на підставі якого можна говорити про ефективність певного процесу. При цьому рівень сформованості показника визначається через фіксацію його критеріїв на різних рівнях. У дослідженні вважаємо за доцільне дотримуватися наукової позиції вчених, які вважають, що поняття “критерій” за своїм обсягом ширше, ніж поняття “показник”, і що показник є складовою критерію: ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються конкретними показниками [3; 4].

Обґрунтуванню критеріїв та показників оцінювання ефективності різних педагогічних явищ, систем та процесів з філософських, психологічних та педагогічних позицій присвячено ряд спеціальних досліджень [5–7]. У наукових працях використовуються різні оригінальні підходи до визначення рівнів, критеріїв та показників результативності застосування комп'ютерних навчальних програм. Проте проведене дослідження та вивчення літератури дає змогу зробити висновок, що єдиних рекомендацій з обґрунтування критеріїв оцінювання ефективності дистанційного навчання студентів з особливими потребами у педагогічних дисертаціях не вироблено. Ця обставина дає змогу здійснити самостійну процедуру їх визначення та розробки.

У дисертації Л. Костельної, присвяченій професійній підготовці студентів вищих професійних училищ в умовах модульної технології навчання, обґрунтовано та розроблено критерії якості професійної підготовки студентів, а саме: спрямованість особистості студента на майбутню професійну діяльність, рівень теоретичних знань, рівень практичної навчально-виробничої діяльності, темпи просування до максимально можливого результату; набула подальшого розвитку методика різнорівневого рейтингового контролю знань студентів вищих професійних училищ в умовах модульної технології навчання [8].

На нашу думку, основними критеріями, на основі яких визначається якість підготовки фахівців, є ті, що вже досить широко застосовуються в міжнародній практиці і є визнаними при визначенні рейтингу навчального закладу. Отже, якість підготовки фахівців визначається: якістю абітурієнтів і контингенту студентів, якістю кадрового складу, якістю навчальних програм, рівнем наукових досліджень та їх використання в навчальному процесі, рівнем методичного і матеріального забезпечення, якістю практичної підготовки фахівців і дипломних робіт, наявністю системи незалежного оцінювання.

У результаті аналізу наукової літератури з проблеми дистанційного навчання студентів нами виявлено посилення на специфічні взаємопов'язані між собою критерії ефективності (особистісно орієнтований підхід), які між собою надзвичайно важко розмежувати: педагогічні (дидактичні, методичні) і психологічні критерії. У першому випадку наголошується на оцінюванні результатів засвоєння навчального матеріалу, у другому – на процесуальному аспекті навчання. При педагогічному оцінюванні не

враховується системність організації знання і технологічні механізми оволодіння ним, воно лише опосередковано діагностує розуміння та інші інтегральні зміни пізнавальної сфери особистості студента. Можна сформулювати такі критерії ефективності навчальної діяльності студентів як суб'єктів учіння у дистанційному навчанні: оволодіння метазнанням; уміння самостійно розробляти способи навчальної діяльності; уміння будувати цілісний образ об'єкта, що вивчається; особистісно-сенсове ставлення студентів до навчального матеріалу.

Ф. Кросбі у праці “Невловима якість: мистецтво нею управляти” визначає якість як відповідність раніше розробленим нормам. У багатьох випадках в університетах не розроблені стандарти, з якими буде порівнюватися якість навчальних програм. Критерії, що використовуються під час оцінювання якості програм очного навчання, не завжди можна застосувати безпосередньо до онлайн-дистанційних курсів. На думку вченого, питання застосовування традиційних критеріїв якості до ключових аспектів дистанційної освіти в технологічному навчальному середовищі є дискусійним. Ключовими аспектами вважають: кваліфікований викладацький склад; педагогічну майстерність; розробку курсу з додаванням елементів, зумовлених застосуванням технологічних засобів навчання; роботу студентських служб [9].

Узагальнення різних вимог до критеріїв оцінювання якості того чи іншого педагогічного явища (процесу) дало нам змогу визначити основні ознаки, яким мають задовольняти засоби перевірки, зокрема:

а) об'єктивність, що дає змогу оцінювати досліджуване педагогічне явище (процес) однозначно, не допускаючи спірних оцінок різними дослідниками;

б) адекватність, тобто оцінювати саме те, що хоче оцінити експериментатор;

в) нейтральність, однаковість, рівнозначність для всіх явищ (процесів) даного дослідження.

Ми вважаємо, що ефективність дистанційного навчання студентів з особливими потребами пов'язана з досягненням тих освітніх і виховних цілей, які ставить перед педагогічною наукою і вищою школою сучасне суспільство і нові соціально-економічні умови. Таким чином, можемо стверджувати, що ефективність дистанційного навчання виявляється в рівні відповідності отриманих результатів наміченим цілям і завданням навчального процесу системи дистанційного навчання в особі підготовленого випускника з найменшими витратами часу, праці та здоров'я викладачів і студентів, грошових коштів (як з боку студента, так і з боку системи дистанційного навчання). У системі дистанційного навчання, з погляду ефективності навчального процесу, необхідно враховувати педагогічний, економічний і соціальний аспекти. З огляду на це, кожен зі складових компонентів педагогічного процесу може виступати основою для обґрунтування критеріїв результативності заходів педагогічного впливу і використовуватися для визначення якості підготовки студентів у цілому. Зазначений під-

хід не є власне авторським, його використовували такі дослідники, як Ю. Бабанський, О. Барабанщиков, М. Лямзін, С. Платонова, С. Сердюк та інші, стосовно інших педагогічних явищ.

Таким чином, для оцінювання ефективності підготовки студентів необхідно прийняти декілька критеріїв, які можуть досить повно охопити всі істотні характеристики досліджуваного явища. Базовою методикою оцінювання ефективності дистанційного навчання студентів з особливими потребами ми пропонуємо обрати такі критерії: інформативність змісту навчання; гнучкість навчання; стан технологічного забезпечення освітніх послуг; адаптивність програми навчання до різних категорій осіб з особливими потребами; доступність навчання; економічність дистанційного навчання відносно традиційного; якість підготовки студентів за програмою навчання. Загальна оцінка ефективності дистанційного навчання осіб з особливими потребами буде складатися з оцінок за кожним із критеріїв.

Кожен критерій виражає певний аспект досліджуваного явища, слугує ідеальним зразком, при порівнянні з яким можна встановити міру відповідності реальних явищ, міру наближення їх до ідеалу. А для цього критерій має бути розгорнутим, тобто включати в себе більш дрібні одиниці вимірювання, що дають змогу в реальній практиці “заміряти” дійсність порівняно з ідеалом. Такими одиницями є показники (ознаки). Показник (ознака) як компонент або складова критерію в цьому випадку є типовим і конкретним проявом однієї із суттєвих сторін досліджуваного явища, процесу, за яким можна судити не тільки про його наявність, а й про рівень його розвитку.

Для визначення показників обраних нами критеріїв було проведено дослідно-аналітичну роботу, метою якої було встановлення відповідності пропонованих показників реальним умовам дистанційного навчання студентів з особливими потребами. Для цього нами було здійснено аналіз наукової літератури з проблеми дослідження та узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід роботи. Результатом цієї роботи було визначено показники, які могли би відповідати визначеним нами критеріям та задовольняти вимоги, що висувуються до дослідно-кваліфікаційної роботи. Далі методом експертних оцінок було визначено ті ознаки – показники, які й стали основними інструментами для проведення оцінювання ефективності дистанційного навчання студентів з особливими потребами. Для цього було сформовано групу експертів, до якої увійшли проректори з навчальної роботи, декани інститутів, завідувачі кафедр викладачі та тьютори з досвідом роботи в галузі дистанційного навчання. Загальна кількість експертної групи – 25 осіб. Шляхом ранжування були виявлені показники, які найбільше розкривають єдність думок і оцінок за пропонованими критеріями. У результаті цієї роботи було встановлено, що основними показниками критерію “інформативність змісту навчання” є такі: наявність єдиної інформаційно-освітньої системи навчання; відповідність змісту освітніх послуг вимогам державного освітнього стандарту спеціальності (курсу); інформаційне забезпечення дистанційного навчання.

Такий критерій, як гнучкість навчання, характеризують такі показники: гнучкість у виборі рівня навчання; наявність форм дистанційного навчання; тривалість курсу.

Стан технологічного забезпечення освітніх послуг характеризують такі показники: стан взаємодії між учасниками освітнього процесу; стан та наявність ресурсів мережі Internet/Intranet технологій; наявність спеціалізованої матеріально-технічної бази дистанційної освіти; використання автоматизованих підсистем управління для організації всіх видів навчальної діяльності у взаємозв'язку і взаємозалежності; інтерактивність (імітування в процесі навчання того майбутньої професійної діяльності та середовища, моделювання бізнес-процесів тощо).

Основними показниками критерію “адаптивність програми навчання до різних категорій осіб з особливими потребами” є такі: можливості адаптації навчальних програм (навчальних дисциплін) для різних категорій студентів з особливими потребами; відповідність навчально-методичних та інформаційних ресурсів навчання загальним психолого-педагогічним, методичним, технічним та екологічним вимогам до навчання осіб з особливими потребами.

Критерій доступності навчання відображають такі показники: забезпечення доступу всіх учасників навчального процесу до інформаційних освітніх фондів та баз даних, що зберігаються в централізованих інформаційних системах; можливість доступу до віддалених баз даних; доступність у засвоєнні змісту дистанційних навчальних курсів.

Критерій “економічність дистанційного навчання відносно традиційного” включає показники: економічність в отриманні освіти для студентів; економічність для навчального закладу щодо витрат на організацію та підтримку функціонування процесу дистанційного навчання.

Якість підготовки студентів за програмою навчання характеризується такими основними показниками: мотивоване позитивне ставлення студентів до дистанційного навчання; сформованість у студентів професійно важливих якостей особистості, які виявляються в поведінці та спілкуванні; якість і обсяг знань у студентів за програмою навчання; спрямованість студентів до постійного професійного самовдосконалення.

Подані показники дають змогу діагностувати всі компоненти педагогічного процесу дистанційного навчання. У сукупності вони характеризують дистанційне навчання як цілісний педагогічний процес, який можна й необхідно цілеспрямовано організувати, керувати ним і при цьому прагнути до досягнення накреслених результатів. Про результативність експериментальних заходів впливу на процес дистанційного навчання можна судити за змінами, які відбуваються з кожним зі складових його компонентів (критеріїв та їх показників).

Висновки. Отже, визначені критерії та показники оцінювання ефективності дистанційного навчання можуть бути застосовані для проведення дослідно-експериментальної роботи. Перспективами подальших напрямів

дослідження є обґрунтування дидактичних умов організації дистанційного навчання студентів з особливими потребами.

Література

1. Владимирська Є.Ю. Науково-методичне забезпечення якості дистанційного навчання у технічному університеті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Є.Ю. Владимирська. – К., 2006. – 21 с.
2. Барабанщиков А.В. Военно-педагогическая диагностика / А.В. Барабанщиков, Н.И. Дерюгин. – М. : ВУ, 1995. – 108 с.
3. Батаршев А.В. Диагностика профессионально важных качеств / А.В. Батаршев, И.Ю. Алексеева, Е.В. Майорова. – СПб. : Питер, 2007. – 192 с.
4. Гречко С.М. Системний підхід до виховання дисциплінованості у курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук 20.02.02 “Військова педагогіка та психологія” / С.М. Гречко. – Хмельницький, 1998. – 18 с.
5. Громкова М.Т. Педагогические основы образования взрослых / М.Т. Громкова. – М., 1993. – С. 58.
6. Кагемарьян В.С. Перспективные направления и методология обновления содержания различных видов подготовки студентов в вузе / В.С. Кагемарьян, М.Г. Гарунов. – М., 1997. – 238 с.
7. Брановский Ю.С. Новые информационные технологии в организации мониторинга педагогических систем / Ю.С. Брановский, Е.Ю. Диканский // Педагогическая информатика. – М. : ИНИНФО, 2002. – № 2. – С. 31–32.
8. Костельна Л.І. Професійна підготовка студентів вищих професійних училищ в умовах модульної технології навчання : дис. на здобуття науков. ступеня док. пед. наук : 13.00.04 / Л.І. Костельна ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 195 с.
9. Кросбі Ф. Невловима якість: мистецтво нею управляти / Ф. Кросбі ; [пер. з англ. В.В. Сміян] // Вища школа. – 2004. – № 1. – С. 92–99.

ДЕНИСЕНКО Я.В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Сучасний розвиток географічної освіти потребує переосмислення набутого. Межа століть завжди є переломним періодом в історії людства, який знаменується значними соціально-економічними змінами, певними політичними та культурними процесами. Такі зміни не оминають і сферу освіти: змінюються її пріоритети та напрями, виникають нові освітні парадигми або набувають нових форм старі. Тому досвід вітчизняних науковців кінця ХІХ – початку ХХ ст. щодо розвитку вищої географічної освіти виявляється не тільки цікавим, а й актуальним.

Разом з тим проблема розвитку вищої географічної освіти на Слобожанщині залишається недостатньо вивченою.

Мета статті – простежити розвиток вищої географічної освіти на поч. ХХ ст.